

ФУТУРИЗМ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ПРОВОКАЦІЯ ТА ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Чоп Т. О.

Асистент кафедри українознавства та філософії Національного Технічного Університету ім. Ів. Пулюя.

Початок ХХ століття знаменувався розмиттям межі між мистецтвом та дійсністю, атмосфера гри, її «всеможливості» та вседозволеності, пронизує усі сторони буття та творчості. Наповненість творчого осередку, поєднання напруженості та серйозності естетичного пошуку та буфонадної форми його вираження, притаманна більшості мистецьких об'єднань, які в такий спосіб намагались подолати невідворотну залежність людини від невизначеності онтологічної ситуації межі століть, непередбачуваності людського існування.

Провокативність та епатажність футуристичної поведінки, широко обговорюється в межах наукових досліджень (М. Шапір, С. Даніель, Є. Морозова, Є. Рогалева). Специфіку цього явища у його співвіднесеності із естетикою розглядав О. Флакер, І. Вовчаренко. За допомогою епатажу, з точки зору більшості дослідників, митці здатні збуджувати, вражати, викликати активну реакцію у реципієнта, провокувати гостре відчуття їхньої творчості, не зважаючи на її нерозуміння та несприйняття. Навіть більше: цінність авангардного мистецтва, як вважає М. Шапір, прямо пропорційна негативній реакції на неї публіки. За логікою мистецтвознавця, розвінчання стереотипного сприйняття твору, звільняє закомплексовану свідомість глядача, дозволяючи їй зрозуміти авторський задум. Чистий естетичний епатаж як провокація, по суті, являються деструктивними, проте, як зазначає Є. Рогалева, ці бунтарські форми виступу проти кризи ідентифікації набувають позитивних рис оновлення «ціннісного фонду епохи, менталітету і образу життя соціуму», коли існують в контексті ігрового простору. Епатаж в контексті гри не є ознакою деструктивної девіантної поведінки, але елементом поведінки суб'єкта, який творить «за межами щоденного життя». Ця характеристика явища береться за основу

стосовно авангардної поведінки, яка хоч і є проявом неадекватної позиції, але, як вказує в своїй статті І. Вочаренко, може виконувати «ключову соціально значиму функцію ревізії толерантності суспільних систем». З точки зору естетичного, епатаж та скандал, як наслідок такої поведінки, - це спроба безпосередньої апеляції до чистих емоцій, хай навіть негативних, які руйнують раціональну логіку сприйняття художнього твору, залишаючи лише її чуттєву складову, надійно відображену в підсвідомості глядача чи читача. Саме такі дії футуристів провокували новий вид естетичного переживання – бурхливий, миттєвий, хвилюючий. Доводячи цю думку до крайності, М. Шапір вважає, що цілком авангарду є специфічний вид комунікаційної моделі «автор-інтерпретатор», який прагне негайної, емоційної оцінки естетичної форми та змісту твору задля навмисної утрудненості сприйняття. Таким чином, «непорозуміння, повне або часткове, органічно входить у задум авангардиста і перетворює адресата з суб'єкта сприйняття в об'єкт, в естетичну річ, якою милується її творець-художник». Думка цікава, хоча повністю погодитись з нею важко, зважаючи на кількість маніфестів, лекцій та інших просвітницьких заходів, направлених футуристами для донесення своєї позиції пересічному громадянину і світу. Натомість цінним і більш ніж виправданим є висловлювання теоретика стосовно тих особливостей артистичного побуту, який облаштовує авангард. Його естетизація, деяка штучність, «театральність» дійсно є наслідком сміливого наміру футуристів поєднати два виміри: реальний та творчий. Грайлива поза митця стає засобом входження творчості в життя, довільного змішування різних реальностей та цінностей, де ця поведінкова форма починає виконувати роль тексту, естетичної події. В цьому є величезна заслуга авангардистських напрямків: саме вони розширили, перетворили, деконструювали класичні межі естетичного, роблячи його суб'єктами «річ», «поведінку» чи «ніщо».

Вище зазначалось, що епатажність футуристичного мистецтва має в своїй суті провокативний характер. Провокація в їхньому виконанні виступає своєрідним викликом суспільству, випробовуванням його готовності до

сприйняття нового. Здійснення свідомих провокативних акцій – це, зрештою, психологічна допомога суспільству, яке на переломі власної долі, намагається усвідомити причини, які призвели до кризи. В цьому контексті, творчість футуристів – інтуїтивне проявлення больових точок традиціоналістського суспільства.

На провокативність як техніку впливу авангардного мистецтва звернула увагу Є. Морозова. З точки зору дослідниці, провокативність авангарду має акмеологічний характер. Авангард користується інструментами провокації в контексті своєї ігрової діяльності, а отже знімає негативне, умисне цього явища, акцентуючи увагу на «функції стимуляції розвитку, мотивації до зміни. Провокативність в цьому випадку розглядається в якості засобу психологічного впливу, який виконує функцію каталізатора позитивного розвитку партнера по взаємодії». Ця позитивна якість творчої провокації характерна для культури різних епох та народів. Як один з найдавніших механізмів, вироблених культурою, вона призначена для впливу на розвиток людської свідомості, вирішення найбільш сутнісних питань її життя.

Таким чином, провокативність футуристичної поведінки не є ознакою його абсолютного потягу до деструкції, як вважали їхні сучасники. Натомість естетична провокація, яка розгорталась митцями в контексті гри, була способом організації специфічного середовища сприйняття, максимально потужного за своєю нетиповістю наповнення; та одночасно технікою компрометування традиційних естетичних канонів та понять, засобом формування нових елементів авангардного мистецтва, які згодом стануть поштовхом для розвитку постмодерної творчості.